

**Portret van Alarik Forssman in die uniform van konsul-generaal
van Portugal in die Zuid-Afrikaanse Republiek**

Met dank aan die Potchefstroomse Museum

In hierdie dae van voorspoed wat gevolg het, het Forssman besoek ontvang van die jong regter Jan Gijbert Kotzé, later bekend as Sir John Gilbert Kotzé, uit die Kaapkolonie afkomstig. Hy het in Oktober 1879 as rondgaande regter Wes-Transvaal besoek en is in Potchefstroom deur Forssman ontvang. Die hier volgende aanhaling uit Kotzé se reisverslag is ietwat aan die lang kant, maar ek laat dit tog volg weens die interessante beeld wat dit van Alarik en sy omgewing skep.

“Chevalier O. Forssman, Consul-General for Portugal, with his wife, whom we had met a few years earlier in Cape Town, had shortly before returned to their home at Potchefstroom, and in honour of this event, had invited all their friends to a most enjoyable ball at their residence, which was also the Consulate. The Chevalier was an educated and well-bred Swede who had migrated to the Transvaal when Pretorius was President, and in due time became a leading merchant in the town. He was a great conversationalist, one of the most interesting I have known. He had also abundant faith in the future of this country, and had done, and was still doing, his best to bring its healthy climate and its mineral and farming prospects to the notice of the outside world. To do this he had gone into great personal expense.

“He had a grain farm at Rickerts Dam on the great Marico River, where he grew excellent maize, which in the early seventies gained a first prize at an international exhibition held, I believe, in Paris. He had also exhibited the corn from a farm in the Lydenburg District, which likewise carried off a prize, besides numerous specimens of gold nuggets and other minerals and various kinds of wood, suitable for the furniture trade, from the forests of the country.

“He was a man full of energy and enterprise. Twice had he made a fortune and lost it, and when on the eve of realizing a third he was himself gathered in by Father Time.

“His wife, an amiable woman, was a Miss Landsberg and of South African birth. They had a large family, two sons and seven daughters, who all in different ways, had inherited the agreeable qualities of their parents. Chevalier Forssman was a staunch and loyal friend to his adopted country, and more than anyone of his time deserves to be remembered as the first enlightened pioneer who attracted the attention and capital of the outside world to the Transvaal”.³

Ek weet nie van 'n internasionale tentoonstelling in Europa waaraan Alarik Forssman sou deelgeneem het nie. Miskien is die tentoonstelling waarvan regter Kotzé gehoor het, die tweede landboutentoonstelling in Transvaal in 1876.

Die twee vermoëns wat Alarik volgens Kotzé verloor het - gelukkig slegs ten dele - was die verlies op die plaas Scandinavia in 1865 en die skade gely tydens die Eerste Anglo-Boere-oorlog. Met die derde fortuin wat Alarik besig was om te verwerf, bedoel Kotzé vermoedelik Alarik se stigting van The Transvaal Lands Company in 1886.

Die voorspoed en glans van Alarik se gesin wat Kotzé so aantreklik beskryf, was spoedig daarna tot niet as gevolg van rampe van die Eerste Anglo-Boere-oorlog 1880-81. In Desember 1880 het die Transvaalse Boere teen die Britse regering in opstand gekom. Hul gewapende verset het in Potchefstroom begin. Alarik en sy gesin het na die Britse fort by dié dorp gevlug in die verwagting dat die beleg daarvan deur generaal Piet Cronjé van korte duur sou wees. Die beleg het egter twee-en-'n halwe maand aangehou. Die fort was oorvol soldate en vlugtelingen, siekte het onder hulle uitbreek en Alarik se dogter Emily wat kort tevore met dr. Sketchly, 'n Britse militêre arts getroud is, en sy seun Alarik het aan tifus beswyk. Twee ander volwasse seuns, Oscar en Carl, was op 'n handelstog in Noord-Transvaal en het tydig uit die land gevlug.

'n Ander ongeluk wat die gesin Forssman getref het, was die plundering van hul mooi huis in Potchefstroom deur die rebelle. Hulle het hom naamlik beskou as 'n "joiner" wat die Britse kant gekies het. Reeds voor die Anneksasie in 1877 het hy noue betrekkinge met Britte in Kaapstad en Londen aangeknoop en hy het ná die Anneksasie 'n voorspoediger ekonomiese ontwikkeling verwag. Hy het hom in 1880 deur die Britse regering van Transvaal tot lid van die nuwe verteenwoordigende raad laat benoem. Die Boere het hom dit bitter verkwalik. Hulle het die Portugese vlag op sy huis wat dit tot diplomatieke en neutrale konsulaat verklaar het, neergehaal en die huis geplunder.

Na die oorlog het Forssman 'n enorme eis om skadevergoeding by die regering in Londen ingedien. Die bedrag was £200 000, waarvan £111 000 vir 111 plase met 'n oppervlak van 600 000 akker, en volgens die Eerste Minister Gladstone £50 000 weens belediging van die Portugese vlag. Gladstone het in die Laerhuis Forssman se eis oordrewe hoog genoem. Dit is onbekend hoeveel skadevergoeding Forssman ontvang het.

Hy het by die indiening van sy eis blykbaar die verlies van al sy grond verwag, maar hy het sy grond grotendeels of altans ten dele behou en is dus nie geruineer nie. Dit is begryplik dat hy na die oorlog Potchefstroom vir goed verlaat het. Hy het hom teruggetrek na Kroonstad en hom spoedig op sy plaas Riekertsdam in Groot Marico gevestig. Hy is as konsul-generaal van Portugal ontslaan, maar het geleidelik 'n deel van sy vermoë en van sy aansien in Transvaal teruggewen en hom in Pretoria gevestig. Sy ondernemingsgees het hy egter behou en in 1886 het hy in Londen The Transvaal Land Company gestig om met Britse kapitaal grond te koop en te verkoop. Hy het die groot oplewing in Transvaal danksy die ontdekking van die ryk goud-rif aan die Witwatersrand in 1886 nog beleef.

In sy laaste lewensjare was Forssman sieklik. Sy agtjarige kleinseun wat sy naam en dié van sy grootvader tot Alric verengels het, het hom kort voor sy dood besoek, "and my only recollection of him is of a very old and sick man".⁴ Hy is op 14 April 1889 oorlede en langs sy broer Magnus in die ou begraafplaas aan Kerkstraat-Wes begrawe. Op hul grafte is 'n waardige gedenkteken vir hierdie twee pioniers van ou Transvaal opgerig.

Later is nog twee kinders van Alarik in dié familiegraf begrawe, hulle is Carl Wilhelm Gottfried en Maria Elizabeth. Die opskrifte wat aan hulle herinner, lui:

Carl Forssman
born 6- 3-1855
died 8-12-1934

M E Forssman
born 26-2-1867
died 25-8-1941

Die Forssmanstraat in Potchefstroom hou die herinnering aan hom lewend.

Sy eggenote, Emilia Henriëtta Forssman het hom 'n my onbekende aantal jare oorleef. *Overvaal*, Museumnuus van die Transvaalse Provinsiale Administrasie, jaargang 12, No. 1, Maart 1985, p. 13, deel in die artikel "Pioniers van Potchefstroom, die Goetz- en Fleischbackfamilies" deur Rita van Wyk mede dat sy getrou het met Marthinus Andreas Goetz, 'n welgestelde inwoner van Potchefstroom, in 1898. Rita van Wyk vervolg: "Na haar eerste man (Alarik Forssman) se dood in 1889 onderneem sy 'n reis na sy tuisdorp Kalmar in Swede. Sy bestel 'n houthuis gebou in die ou Noorse styl, laat dit stuk vir stuk verskeep na Kaapstad en laat dit weer oprig. Sy en haar nuwe eggenoot vestig hulle in dié woning, waar Goetz in 1905 oorlede is".

Magnus Forssman (1820-1874)

Magnus Johan Frederik Forssman was die oudste seun van Jonas Samuel. Hy is gebore te Kalmar in 1820 en as Landmeter opgelei. Hy het hierdie beroep in Swede uitgeoefen totdat sy broer Alarik hom by sy besoek in 1864 oorreed het om saam na Transvaal te gaan. In Suid-Afrika was naamlik groot behoefte aan landmeters en talle Skandinawiërs het daar dié beroep beoefen - vermoedelik het Alarik aan sy broer die moontlikheid voorgedou dat hy 'n goeie kans staan om landmeter-generaal van die Zuid-Afrikaansche Republiek te word.

Magnus, sy vrou Gustafva en vyf dogters het met Alarik op die seilskip 'Octavia' van Kalmar na Durban gevaar en vandaar per ossewa na Potchefstroom gereis. Soos reeds meegedeel, het 'n dogter van Magnus, Anna, in 1913 toe sy die eggenote van burgemeester Ahlström in Malmö was, haar herinneringe aan dié reis gepubliseer onder die (vertaalde) titel *Jeugherinneringe aan 'n reis na Suid-Afrika en vyf jaar verblyf aldaar*. Haar geskrif bevat interessante inligting oor die lewe van die gesin Forssman.²

Magnus is by sy aankoms in Potchefstroom in 1864 as goewerments-landmeter benoem. Sy eerste opdrag was om die dorp Potchefstroom opnuut op te meet en om foute reg te stel. Hy het nuwe optiese landmeetinstrumente in plaas van die voorheen gebruiklike landmerke en meetkettings gebruik. Sommige burgers het hulle benadeel gevoel en hewig beswaar teen die nuwe landmeetmetodes aangeteken, maar die Staatspresident en die Volksraad het Magnus gesteun. Hy is op 9 April 1866 as landmeter-generaal van Transvaal en hoof van die landmeterskantoor in Pretoria aangestel. Hy het die landmeterswese in die ZAR georganiseer, instruksies vir landmeters opgestel, baie

in die republiek rondgereis en verskeie avonture beleef. Hy het spoedig Nederlands aangeleer en met die land vertrouwd geraak.

Hy het die grens tussen Transvaal en Mosambiek opgemeet en vasgestel. Die Portugese regering het hom daarvoor beloon met die Orde van Jesus Christus en die titel Chevalier. Hy het saam met sy assistent, die Sweed F. Hammar, die eerste landkaart van Transvaal saamgestel - dit is deur Dr. A. Petermann in 1868 in Duitland gepubliseer. Hy het hom ook toegelê op die kennis en opsporing van delfstowwe, onder meer van goud, en ertsmonsters versamel. Die reisiger Thomas Baines het hom ontmoet en hulle het inligting oor die land uitgewissel. Baines noem hom "a good essayer as well as a (good) surveyor, and has a credential letter from the King of Sweden himself".⁵

Die leed het hom ewemin as sy broër gespaar. Magnus was meestal weg van huis op gevaarvolle reise en selde by sy gesin. Sy vrou het nie van die een-same, sobere lewe in Transvaal gehou nie en wou die kinders 'n goeie opvoeding in Swede verskaf. Sy het daarom in 1868 met hul kinders na Swede terug-gekeer. Sy het in Swede die lewe aan nog 'n seun geskenk en hom Johan genoem, hy het later professor in die geneeskunde in Lund geword.

Magnus het as 'n eensame man in Transvaal agtergebly. Hy het moontlik in die gevaarlike Laeveld malaria of 'n ander siekte opgedoen. In 1874 was hy 'n paar maande lank siek en op 7 Oktober van dié jaar is hy in Pretoria oorde. Alarik het hom nog 'n paar uur voor sy dood besoek. Hy was algemeen hoog aangeskrewe weens sy aandeel in die vermeerdering na kennis oor Transvaal en weens sy goeie geaardheid. Die Staatspresident en die Volksraad het 'n mosie van roubeklag aanvaar en hulle en talle ander regeringspersone en burgers het die begrafnisdiens bygewoon. Hy is in die ou begraafplaas aan Kerkstraat-Wes in Pretoria begrawe.

Die regering en die burgers het dikwels gebrek aan geld gehad. Magnus moes daarom meermale baie lank op sy salaris wag en grond in plaas van betaling in geld aanvaar. So het hy eienaar van redelik baie grond geword. Dit is na sy dood in Pretoria opgeveil, maar die opbrengs in geld was teleurstellend en sy nagelate gesin in Swede het daardeur geldelik moeilike jare beleef.

Uit *De Volksstem*, Zaterdag 10 Oktober 1874

DOOD VAN DEN HEER M. FORSSMAN

Met diep leedgevoel hebben wij het overlijden op Woensdag avond te berigten van den Chevalier Magnus Forssman, gedurende de laatste acht jaren Landmeter-Generaal dezer Republiek. De nu overledene was geboortig uit Zweden en kwam in 1864 met zijne familie hier aan. Hij begon zijn beroep als Landmeter hier uit te oefenen toen dat beroep nog in zijn kindsheid was en kan dus beschouwd worden als een der baanbrekers van het vak. Twee jaren later werd hij Landmeter-Generaal en bleef die belangrijke betrekking met eerlijkheid, ijver en trouw bekleeden tot zijnen dood toe.

In erkenning van zijne verdiensten in het sluiten van het traktaat met Portugal werd hij door de Regeering van dat land benoemd als Chevalier in de Orde van Jezus Christus.

In de laatste vijf of zes maanden was zijne gezondheid al meer en meer afgenomen, zoodat hij alle hoop moest opgeven om naar zijne familie in Zweden terug te keeren, werwaarts (waarheen) deze vóór eenige jaren op zijn dringend verzoek was teruggegaan. Eenige uren vóór zijnen dood arriveerde zijn broeder, Chevalier O.W.A. Forssman, Consul-Generaal voor Portugal, op reis van Lijdenburg naar Potchefstroom, doch de lijder was toen reeds bewusteloos en blies kort daarna zacht en kalm den laatsten adem uit.

De begrafenis vond Donderdag plaats en was een van de indrukwekkendste die wij in dit land nog hebben gezien. De Vrijmetselaars in rokcostuum, ZHEdele President en de leden van den Volksraad, de hoofdamttenaren, de geestelijken, (waaronder de bisschop van Zululand⁶) en een groot aantal van het publiek volgden het lijk grafwaarts. Ds. Begeman⁷ had aan het sterfhuis eene gepaste rede uitgesproken, terwijl de heer Lys, A.M. van de Loge "Aurora", bij het graf de maçonnieke lijkdienst voorlas.

Wij sympathiseeren met zijne familie en talrijke vrienden, zoowel hier als in Zweden, over het treurig verlies, dat zij in dit afsterven hebben geleden.

His Honor the President at noon on Thursday gave notice of the death of an old official, Chevalier M. Forssman, Surveyor General, to whose memory he paid a high tribute. In the afternoon the Raad passed a resolution to request His Honor the President to convey to the wife and children of the deceased the expression of the Raad's sympathy with their bereavement and forthwith adjourned as a token of respect and also to attend the funeral.

Bibliografie oor Alarik en Magnus Forssman

Daar het 'n redelik groot aantal publikasies oor die broers Forssman verskyn. 'n Kleinseun van Alarik, wat hom Alric genoem het, het twee brosjures met aantekeninge, anekdotes en foto's oor hulle in 1956 en 1962 in Pretoria uitgegee. Die broers is opgeneem in die *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*. In die jongste dekadde het 'n Sweedse onderwyser, Carl Gustaf Trotzig te Stockholm, Suid-Afrika besoek en artikels oor hulle en hul metgeselle in Transvaal gepubliseer. Dié artikels is ingelei en vertaal deur C. de Jong en het verskyn in *Africana. Aantekeninge en Nuus* van die Africana-Museum in Johannesburg of sal daarin verskyn. Die Staatsbiblioteek in Pretoria het in 1984 die brosjure van Alarik Forssman *A Guide to the Transvaal*, in faksimilee heruitgegee.

Alric Forssman *Chevalier Oscar Wilhelm Alric Forssman, 1822-1889, Biographical studies, The last phase*, Pretoria 1962, 27 pp., geill.

Alric Forssman, *Magnus Johan Frederik Forssman, 1820-1874, Surveyor-General of the Z.A.R. 1864-1874, An historical sketch*, Pretoria 1956, 16 pp., geill.

Portret van Magnus Johan Frederik Forssman
Oorgeneem uit: Carl Alric Forssman, *Magnus Johan Frederik
Forssman, An historical sketch*, Pretoria 1956

Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, R.G.N. en Nasionale Boekhandel, Kaapstad 1968, deel een, in voce M.J.F. Forssman en O.W.A. Forssman.

Alan Hanson Winquist, *Scandinavians and South Africa, their impact on the cultural, social and economic development of pre-1948 South Africa*; doctoral thesis New York University, February 1976, Xerox University Microfilms, Ann Arbor, Michigan 1977.

Alan Hanson Winquist, *Scandinavians and South Africa, their impact on the cultural, social and economic development of pre-1902 South Africa*; A.A. Balkema, Cape Town and Rotterdam 1978, 268 pp. (verkorte uitgawe van die voorgaande publikasie).

Carl Gustaf Trotzig, "Sweedse immigrante in Suid-Afrika (1), Die kolonisasie-ekspedisie van Forssman na Suid-Afrika (uit Sweeds vertaal en ingelei deur C. de Jong); in *Africana Aantekeninge en Nuus*, deel 24, No. 6, Johannesburg, Junie 1981, p. 213-221.

Carl Gustaf Trotzig, "Sweedse immigrante in Suid-Afrika (2), Die broers Forssman pionier in die goudland Transvaal, Deel 1: Alarik Forssman, sake-man en prospekterder" (uit Sweeds vertaal deur C. de Jong); in *Africana Aantekeninge en Nuus*, deel 26, No. 1, Johannesburg, Maart 1984, p. 14-20.

Carl Gustaf Trotzig, "Sweedse immigrante in Suid-Afrika (3), Die broers Forssman pioniers in die goudland Transvaal, deel 2, Magnus Forssman, landmeter-generaal en prospekterder"; in *Africana Aantekeninge en Nuus*, deel 26, No. 3, Johannesburg, September 1984.

Verwysings

1. Die Staatsbiblioteek in Pretoria het 'n faksimileherdruk van Alarik Forssman se skaars brosjure *A Guide to the Transvaal* in 1984 gelewer.
2. Carl Gustaf Trotzig, "Die kolonisasie-ekspedisie van Forssman na Suid-Afrika, uit Sweeds in Afrikaans vertaal en ingelei deur C. de Jong", in *Africana Aantekeninge en Nuus*, deel 24, No. 6, Johannesburg, Junie 1981, p. 213-221.
3. Sir John Kotzé, *Biographical Memoirs and Reminiscences*, Maskew Miller Ltd., Cape Town, no year, p. 662-663.
4. Captain Alric Forssman, *Chevalier Oscar Wilhelm Alric Forssman, 1822-1889, Biographical studies*, Pretoria, eie uitgawe, sonder jaar (1962?), p. 11.
5. Thomas Baines, *The Northern goldfields, Diaries of Thomas Baines, First journey, 1869-1870*, Volume one, edited by J.P.R. Wallis, Chatto & Windus, London 1946, p. 11. Die aanhaling beteken dat Magnus Forssman 'n amptelike diploma van die Sweedse owerheid as landmeter in Swede ontvang het.
6. Waarskynlik is hy biskop Hans Paludan Schreuder, sendeling van die Noorse sendinggenootskap, werksaam in Zoeloeland. Kyk *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel een, Pretoria-Kaapstad 1968.
7. Dit is Ds. A.J. Begeman uit Nederland, predikant van die Nederduits-Hervormde kerk in Pretoria, die min of meer amptelike kerk van die Zuid-Afrikaanse Republiek. Kyk *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel een, Pretoria-Kaapstad 1968.

**Grafmonument vir die familie Forssman in die Ou Begraafplaas
aan die Kerkstraat-Wes te Pretoria**

Foto C. de Jong

Grafskrif van Magnus Johan Frederik Forssman op die monument vir die familie Forssman op die Ou Begraafplaas aan Kerkstraat-Wes te Pretoria

Foto C. de Jong

Grafskrif vir Alarik Forssman op die monument vir die familie Forssman op die Ou Begraafplaas aan die Kerkstraat-Wes te Pretoria
Daaronder die grafskrif van een van sy seuns, Carl Wilhelm Gottfried, wat ook in die familiegraf begrawe is.

Foto C. de Jong